

Mundruc-népfocitorna (2010-11-20)

2010. december 4-én az ELTE Mérnök utcai Sporttelepén (1119 Budapest, Mérnök utca 35.) kerül megrendezésre a jubileumi V. Mundruc- „népfocitorna”. Az esemény, amely már négyszer nagy sikert aratott, a Kárpát-medence különböző területeiről érkező neves táncegyüttesek közötti futballtornáját jelenti.

A foci utáni össznépi mulatság lesz a Fonó Budai Zeneházban (1116 Budapest, Sztregova utca 3.).

Mátyás István "Mundruc" táncművész (Magyarvista 1911 - uo. 1977), Erdély kalotaszegi Nádasmente tájegységének legkiemelkedőbb táncos egyénisége, Martin György jeles néprajzkutató barátja volt. A kupa elnevezésével is a hagyományteremtő elődeink előtt szeretnének tisztelegni.

A többgyermekes szegényparaszt-családból származó fiú legénykorában a környező falvakban

majd a kolozsvári téglagyárban, később vas építkezésen, mint pályamunkás dolgozott. Táncos egyénisége ifjúkorától kezdve kitűnt. 25 éves korában Kolozsvárott részt vett Szentimrei Jenő Csáki bíró lánya című, öt kalotaszegi falu, 50 műkedvelő szereplőjével, a bogártelki cigányzenekar közreműködésével bemutatott balladajátékában, ahol kitűnt virtuozitásával. Ez a produkció indította el táncos pályafutását. Ám apjától örökölt furcsa mellékeve alapján is sokan felfigyeltek rá (a Mundruc szó jelentése „büszke”, „szép”, „kedves”). Kivételes tánctehetsége és nagyfokú zenei érzékenysége következtében magas szinten, különös tudatossággal és öntudattal képviselte Nádasmente hagyományát. Mindez jó emlékezettel és szóbeli kifejezőkészséggel párosult. Korai sikerei fokozták és állandósították önbizalmát, ami az adott kalotaszegi, paraszti keretek között ebben a formában találhatott legjobban utat magának. Mind a falu közössége, tágabb értelemben a környezete, mind pedig a falun kívüliek felfigyeltek rá és méltányolták tehetségét Jómódú gazdálányt (Tita Kata) vett feleségül, ami jelentősen javított szociális helyzetén. Sorkatonai szolgálatát 1933-tól a moldvai Dorochoiban és a beszercei Borgóprundon töltötte. A II. világháború alatt szovjet hadifogságba került. Elbeszélése szerint még a katonaságban is a táncban keresett vigaszt. A későbbiekben szülőfalujában, a helyi termelőszövetkezetben dolgozott földművesként valamint ácsmesterként.

„Egy olyan táncra, zenére, külsőségekre, s az egyéni megnyilatkozás más formáira is sokat adó erdélyi parasztközösség tagja volt, melyben a tánc becsület és dicsőség dolga, s a legszebb férfierények közé tartozik, mely faluszerre az egész vidéken megbecsülést jelentett neki. Emberi, férfisikereit köszönhetette táncstudásának, jól sikerült házasságát, becsületét a faluban és a környéken, holott nem tehetős első gazdacsaládból származott. A táncot mintegy társadalmi felemelkedése eszközéül tudta fölhasználni.” (Martin. 2004.75.)

Mundruc táncstudására a táncfolklorisztika is korán felfigyelt, és táncos egyéniségként 36 éven át követte. 1941-től Molnár István, később Martin György legkedvesebb adatközlője volt. (A táncosról Martin feljegyzései alapján készült monográfia, csak a neves néprajzkutató halála után, 2004-ben jelent meg Felföldi László és Karácsony Zoltán szerkesztésében, a Planétás Kiadó gondozásában.) A Mundrucról készült gyűjtéseket 1942-től több alkalommal filmen is rögzítették, a leghíresebb hangosfilmes felvétel 1967-ben a budai várban, 1969-ben Türen készült. A szakma 1963-ban ismerte meg a táncos egyéniségét, Martin György több tanfolyamot is szervezett a Magyar Állami Népi Együttes, a Honvéd Együttes táncosai és koreográfusai számára.

Mátyás István Mundruc nevezetes legényes pontjai az erdélyi tánc táboroknak, valamint Tímár Sándor „Öt legény tánca”, a Budapest Táncegyüttes „Élő Martin Archívum” sorozat második, Kalotaszeg című darabjának köszönhetően váltak közismertté és terjedtek el a tánc házmozgalomban. „Mátyás ... a magasrendű individuális férfitánc kultúra utolsó nagy villanása volt, s mint ilyen, számunkra ma már s a jövőben is valószínűleg egyszeri és megismételhetetlen marad”. (Martin 2004.75.)

A „népfocitorna”

A Mátyás István „Mundruc”-ról elnevezett „népfocitorna” a közösségteremtés új formáját teremtette meg a tánc házmozgalom résztvevői között. A népfocitorna ötlete egy

néptáncosokból és zenészekből álló baráti társaság (Bartók, Bem, Bihari, Zenészek) 2008 nyár végén, egy a Mesterségek Ünnepe délutánján, egy a budai vár alatti pályán lejátszott futballmérkőzést követő esti beszélgetése során fogalmazódott meg a csoport tagjaiban. Az első kupa a Bihari János Táncegyüttes vezetője, Neuwirth Annamária javaslatára és segítségével 2008. szeptember 27-én a Csepeli Szabadkikötő Sporttelepen került megrendezésre a hagyományos Biharis Nap délutánján, Bárány Dániel és Korzenszky Tamás szervezésében. A torna elnevezése során egy kimagasló férfitáncos egyéniség, Mátyás István „Mundruc” nevére esett a választás. Az azóta félévente megrendezésre kerülő, egyre népszerűbbé váló egynapos tornán neves táncegyüttesek és zenészek vesznek részt. Több alkalommal is nevezett már például a kétszeres bajnok Budapest Főváros Bartók Táncegyüttes, az egyszeres bajnok Bihari János Táncegyüttes, a friss bajnok Zenész Baráti Csapat, a Bem Folklór Egyesület, az ELTE Táncegyüttes, az ELTE BTK Néprajzi Intézet csapata, a Folk Boys. A határon túlról érkezett a mérai hagyományőrző táncosok csapata, valamint a topolya-kishegyesi Délvidéki Vadkokosok.

A csapatok alapfelállása 5+1, a pálya kisméretű. A tornán a világversenyeken használt lebonyolítási rendszert használják: két négyes csoportban folynak a küzdelmek, melyek első két-két helyezettje keresztbe játszva vívja ki a jogot a döntőbe jutásért. A bajnok jutalma a Mundruc-vándorkupa. A kupa eredményhirdetését követően a résztvevők hagyományosan eljárák Mundruc legényes pontjait. A tornát a megelőző estére szervezett táncház nyitja, és esti össznépi multság zárja a résztvevők valamint a szurkolók részvételével.

A foci és a néptánc kapcsolatának lehetséges antropológiai megközelítései

Miért is szenvedélye a néptáncosoknak a foci? Mi kapcsolja össze ezt a két, látszólag eltérő mozgásformát? Ha a foci és a néptánc társadalmi és kulturális szerepének történetét vizsgáljuk, számos hasonlóságra akadhatunk. Vegyük sorra azokat a fontosabb megállapításokat, melyeket a világ legnépszerűbb sportját kutató antropológusok, szociológusok és történészek tettek.

„Az első világháború előtt a foci népszerűségének terjedésével egyes országok és régiók bizonyos játéktílusok megtestesítőivé váltak... A (foci szervezésében élen járó) egyetemek nemzetközi hírnévre tettek szert, vezetőik pedig helyi futballsztárokként viselkedtek, hiszen csapattagjaikkal együtt megvitatták riválisaik taktikáját, vitákat kezdeményeztek, és azon törek a fejüket, hogy milyen „válogatottal” lehet elérni a legjobb tudományos eredményeket” (Kuper 1983)

A néptánc-dialektusok felfedezése, dokumentálása, majd a köztudatban történő megerősítése rokon folyamatot írt le. Egy koreográfia megtervezésénél éppúgy számít az adott néptánc-együttes („válogatott”) kvalitása, karaktere, mint a riválisok feltérképezése, a velük való összehasonlítás tapasztalatai.

„A profi játék a felismerhetetlenségig megváltozott azáltal, hogy a helyi csapatokat egyre növekvő mértékben váltják fel a világ válogatott játékosai által álló nemzetközi csapatok. Ezen folyamatban oroszánrészt vállalnak a nemzetközi műholdas televízió-hálózatok, valamint az egyre növekvő számú futballmagazin. Mindezek eredményeképpen azoknak a drukkereknek, akik világéletükben a munkásosztályhoz tartoztak a jövőben kirekesztettséggel kell majd

szembesülniük, mivel a multinacionális szponzorok felismerik az új brit középosztály bizonyos fajta (úgymond) hiteles életmódját, s így felemelik a belépőjegyek árát. A futball megszabadul helyi jellegzetességeitől...” (Kuper 1983.)

A néptánc is hasonló változáson ment keresztül. A helyhez kötöttség megszűnt, a kalotaszegi legényest már nem csupán kalotaszegi férfiak, s nem csupán Kalotaszegen táncolják. Bár korlátozott módon, de a néptánc is a média, a fogyasztói- és az információs társadalom egy terméke lett. Ha a táncház találkozókat belépőjegyeinek árát nézzük, megállapítható, a szegényebb néprétegek éppúgy kiszorulnak a rendezvényekről, mint a munkásosztály tagjai az angol stadionokból.

„Nagy-Britanniában a focipálya a 19. századi munkásoknak kikapcsolódást nyújtott az egész heti keserves robot után. Elég volt csupán egy generációnyi idő a korábban megélhetést nyújtó falu és farm elhagyását követően ahhoz, hogy az új proletariátus máris elidegenüléstől szenvedjen a személytelen városi környezetben.” (Baker 1988.) „A meccsre járás olyan elfoglaltságot tett lehetővé, mely az élet más területein hiányzott. A mérkőzés kilencven perce izgalmat, csetepatét, teljesítményt hozott, ráadásnak pedig a viselkedési normák mellőzésének lehetőségét, mely végül „az összetartás, a közösségvállalás és a közvetlenség új fajtáját” hozta el az emberek számára. A játék „lelki jelentősége” az volt, hogy időszakos menedéket nyújtott a keserű valóságban.” (Fishwick 1989. 66.)

Nem véletlen, hogy a táncházmozgalom Magyarországon szintén a város(ok)ban született az 1970-es évek derekán. A fárasztó munkahét utáni péntek-szombati táncház – focimeccshez hasonlatos – „gőzkieresztő”, „feszültség levezető” szerepe pedig nem indokol különösebb magyarázatot.

„A futballcsapatok szerte a világban különböző identitások tárházaként tűntek fel, melyek közül ugyan sok volt a politikai érintettségű is, de lényegében mind területi alapon szerveződött.” (Holt 1989. 170.) „A foci párhuzamosan létezett a szocialista és a gyarmatellenes mozgalmak előtérbe kerülésével, majd a gyarmatosítók és a gyarmatosítottak közti csatározások színhelyévé vált.” (MacClancy 1996. 12.)

A táncházmozgalom gondolati alapját jelentő ellenzékiesség, mely a szovjet-típusú, a nemzeti identitást tudatosan háttérbe szorító, s helyette az internacionalista kapcsolatok felsőbbrendűségét hangsúlyozó kommunisztikus ideológiával szemben fogalmazta meg társadalmi szerepét, a táncházat, a foci stadionokhoz hasonlóan, a szimbolikus küzdelem színterévé változtatta.

„A mérkőzések közönsége „mindig többet szid, mint dicsér”; a futballpályák állandóan olyan szellemes, trágár, vagy éppen durva megjegyzésektől visszahangoznak, melyek a játékosokra, a vezetőkre, az ellenséges drukkerekre, vagy a pályán zajló eseményekre vonatkoznak. A játék nem csupán a munkásosztállyal fonódott össze a köztudatban, hanem már szinte a férfi szinonimájaként is használatos, azaz a foci szerte a világban a férfiasság igazolásának lehetőségét nyújtja. Ahhoz, hogy valakiből igazi szurkoló legyen, először egy speciális „szurkolói nyelv” elsajátítására van szüksége. A játék során számos olyan metafora és trágár megjegyzés használatos, mely a szexualitással és a fizikai állapottal hozható kapcsolatba. Természetesen nem minden férfi használja ezeket a kifejezéseket, de mivel könnyen az ember szájára jönnek, sokan választják ezeket, hisz amellet, hogy kapcsolatba hozhatók a futballal, a helyi kultúra számára is érthetők. A szurkolók másik szókincs bővítő forrását az jelenti, hogy

minden nap elmerülnek a sportmédiában, melynek segítségével tényleg képesek lesznek fociul beszélni. Ez a játékban való részvétel élményével együtt a „kiváltságos férfirészvétel” jelenségét eredményezi. (Archetti 1994. és Hopcraft 1968. 179.) „Számos kultúrában a futball, mind a játékosoknak, mind pedig drukkereknek, a férfiasság és a férfilét egyik legfontosabb tényezője volt. Jóformán minden, ami a férfiak társadalmi beilleszkedésével kapcsolatos - azaz nem csupán a sport - a versenyszellemet helyezi a középpontba; ezáltal a focit nem nagyon lehet anyámasszony katonájaként játszani.” (Lever 1983. 155.) „A futball tükröt tart nézőinek. Lehetőséget ad a kifejezetten férfias értékek ünneplésére, ahol a tehetséget és jártasságot értékelik ugyan, de ahol az olyan tulajdonságok, mint a keménység, a kitartás, a bátorság és a hűség még fontosabbak. A becsületességre és a jómodorra nem adnak túl sokat.” (Holt 1989. 173.)

A néptánc a focihoz hasonlóan hangsúlyosan, ugyanakkor félig-meddig jelképes formában a férfikultúra része. Ahogy a mérkőzéseken, úgy a táncházakban, szép számban megjelennek nők is. Ettől függetlenül, az olyan magatartásminták, mint a fizikai küzdelem, a vetélkedés, az egyéniség kibontakoztatása és a virtuozításra törekvés, mind a férfiasnak tekintett mozgáskultúra része, melynek szerepe a férfiak közötti hierarchia megteremtésén túl, végső soron a „szebbik nem” érdeklődésének felkeltése.

„A szurkolásnál fontos, hogy mindig olyan küzdőtéren zajlik, ahol a kiabálás, a tánc a mutogatás és egymás bántalmazása, azaz az élet legtöbb egyéb területén tiltott tevékenységek is mind-mind teret kapnak. A „szurkolói lét” olyan tudatállapotot idéz elő, melyből általában sem józan, sem pártatlan gondolatok nem születhetnek. A fanatikusok sosem maradnak semlegesek, és a szurkolók sem várnak helyeslést a külvilágtól. A meccs most, csakúgy, mint a múltban egy olyan külön világot jelent, melyben a gúnyolódás, az öröm és a megbotránkozás határozzák meg leginkább a férfiak viselkedését és gondolatait. Az a lehetőség, hogy izmos, erejük teljében levő férfiak szexuális hovatartozását meg lehet kérdőjelezni, vagy éppen meg lehet említeni, hogy szégyent hoznak saját szakmájukra, a fociban könnyedén elképzelhető, mégpedig anélkül, hogy félni kellene a sértett fél válaszáért, vagy attól, hogy az esetleg elégtételt követel. Az érzelmek könnyen zavargásba torkollhatnak, csakúgy, mint a szurkolás. A szurkolói beszámolók tanúsága szerint gyakori, hogy a játék felnőtt emberekből/ben mindent elsöprő, túlzott, teljesen gyerekes boldogságot vált ki. A szurkolók két órányi szerelem/imádat és utálat mellett olyan érzéseket élnek át, mint például a kétségbeesés, az irigység, a kétségbeesés, a gyötrelem, vagy más felfokozott lelkiállapot, melyeket még egy kis nyíltság, szenvedély és emberségesség fűszerez. Egy csapat támogatása lehetővé teszi a „csapódj a tömeghez” jelenséget, hiszen a foci általában két szélsőségre osztja a közönséget, és a szurkolóknak vagy az egyikkel vagy a másikkal azonosulniuk kell. A mérkőzést követően a futball magával az étellel, a megélhetéssel kapcsolatos gondolatok közvetítőjévé válik, azaz a játék segíti a drukkereket, hogy utólag rádöbbenjenek a 'józan ész' határaitra, mellyel felidézhetik szívük fájdalmát vagy rég feledésbe merült emlékeiket.” (Giddens 1991. 38., Finn 1994. 109., Pearson 1994. 48.) „A szent szertartások ritualizált eseményeihez hasonló szereppel és felépítéssel rendelkeznek a futballesemények is. Megtalálható bennük a szereplők hierarchiája, a szokások és tabuk szabályozása, az istentisztelet helye, valamint a pálya, ami az oltár megfelelőjének is tekinthető. Ezen időszakos szekvencia keretein belül egy fajta ezoterikus nyelv használatos, melynek alapját egy liturgikus kalendárium jelenti, melyben mindazok, akik társadalmilag hatalmasnak tekinthetők, nyilvánosan megjelennek a fontosabb mérkőzésekkor.” (Archetti 1992. 212.)

A táncház is egy modern rítus, melynek megvan a maga rituáléja, s melyben a résztvevők a hétköznapi élettel eltérő érzelmi, tudati állapotba kerülnek, ami a kívülállók szemében olykor viccesnek, olykor pedig félelmetesnek hathat. Jó példa erre a csíki, gyimesi és moldvai erotikus vonatkozású állattutánzó („medvés”) táncok.

„Azzal, hogy a különböző csoportok és vallások közti feszültséget drámaian kifejezik, a focihoz kapcsolódó összetűzések fenntartják a társadalom pluralizmusát, szemben állnak a társadalom egyneműségét elősegítő folyamatokkal, miközben hangsúlyozzák a társadalmi rendszer egységes voltát. Az, hogy a nézők magukra öltik csapatuk színeit, azt jelenti, hogy a szembenállás és az intolerancia valamilyen formában meg fog jelenni. A világbajnokságok a nacionalizmus olyan ünnepélyei, ahol az iparosodott és a fejlődő országok csapnak össze, ahol a fejlett nemzetek a fejlődőket, és a demokráciák a „felfelé törekvőket” hívják ki. Az utóbbiaknak egyre jobban kell küzdeniük a gazdasági és kulturális globalizáció szétdaraboló valóságával.” (Lever 1983. 146.)

Miután a néptáncban a szembenállásnak nincsenek olyan kriminalisztikus megnyilvánulásai, amelyek pl. a futball huliganizmushoz vezetnek, így a társadalmi pluralizmus megteremtésére vagy megőrzésére irányuló törekvéseket értéknek foghatjuk fel.

„A játékosok (az utóbbi években) olyan gazdasági migránsokká válnak, akik tehetségüket gazdagabb kontinenseken kamatoztatják belebújva azon vándorművészek szerepébe, akiket most éppen elismernek tehetségükért, akiket ünnepelnek távollétükben, és akiket szívesen várnak haza, hogy elmeséljék távolról hozott meséiket. Ahhoz azonban, hogy bizonyítékkal szolgáljanak arra, hogy mekkora haszonnal is jár a fiatal férfiak ezen vándorló/csavargó életmódja, illetve, hogy a különleges tehetséget valóban pénzzé lehet tenni, nincs szükség sem skalpokra sem állatbőrökre; csupán néhány gólt kell felvenni ahhoz, hogy biztassák azokat, akik otthon maradtak, és talán hasonló jövőről álmodoznak. A hazatérő játékosok tapasztalt öregnek számítanak, akik televízió műsorok szakértőiként nagyképszerűsködhetnek a későbbiekben. Ezen szerepükben elbírálnak a fiatalok teljesítményét és játék szabálytalanságait.” (Giulianotti – Armstrong 1997.)

A híres néptáncos és koreográfus egyéniségek szakmai hitelességét eleinte (mint pl. Mundruc esetében) az autentikusság határozta meg, majd ezt követően az autentikussággal való kapcsolat szorossága, vagyis, ki mennyit járt és gyűjtött terepen, ki hány autentikus táncos egyéniséget ismer személyesen is. E különbségen túl, a focista és a néptáncos közötti párhuzam mindenben megállja a helyét.

„A futballban való részvételnek minden kétséget kizárólag van egy látszólag vallásos aspektusa. A futball-előkelőségek komoly meggyőződéssel rendelkeznek, legyen szó akár a játékról magáról, a játékosokkal kötődő barátságokról, a klubokról, a nézőkről, vagy akár a játék által feltételezett erkölcsi törvényekről. Így tehát a futball a becsület igénylésére, az identitás – legyen az akár személyes, akár kollektív – egy szeletére összpontosít, mely utóbbit sosem lehet teljesen kifejezni érthetően, racionális kifejezésekkel. A valláshoz hasonlóan a labdarúgás is rítusokat épít a kulturális alkotások köré, mely szimbolikussá teszi a kommunikációt, kibővíti performatív dimenziókkal a vallás és a labdarúgás közös jellemzőinek vizsgálata közben felfigyelt arra, hogy a szurkolók „hithű” kongregációja és a játékosok felszentelt közössége szemmel láthatóan kódolt gesztusokat és speciális nyelvezetet használ, melyek közül egyesek hevesebbek, mások kevésbé azok. A sors és a szerencse fogalma központi szerepet játszanak

a mérkőzések során; a teljesítményt legyen szó akár játékosról, akár szurkolóról, ritkán értékelik úgy, mint csupán az érdem, vagy csupán a kegyelem hozadékát.” (Bromberger 1993. 45.)

A néptánc, a focihoz hasonlóan szenvedély, szerelem, vallás, legalábbis a bennfentesek gyakran használják e fogalmakat, amikor az általuk végzett tevékenység lényegét jellemezniük kell. Az bizonyos, hogy a néptáncban is számos olyan elem felfedezhető, mely a racionalitáson és a tudatosságon kívül esik.

„Egyesek szabadságot vesznek ki munkahelyükön annak érdekében, hogy a közösségi összetartozás élményét keressék valamilyen kapcsolódást jelentő tevékenység keretein belül olyan emberekkel, akikkel általában nincsenek munkakapcsolatban. Napjainkban a társadalmi kapcsolatokat, mint például a labdarúgással kapcsolatos összejöveteleket nem kell semmiféle helyi forgatókönyvhöz kötni, hiszen azokat időtől és helytől függetlenül meg lehet szervezni. Ezáltal a résztvevők végrehajtják az, amit a „közösség ígéretének” vagy az „elképzelt közösségének” nevezhetünk. A labdarúgó egyesületek olyan” modern törzsek”, melyek a térhasználaton keresztül lehetőséget adnak a szolidaritás hangsúlyozására, a „szabadság, egyenlőség, testvériség” átélésére.” (Maffesoli 1996: 119.)

A (poszt)modern társadalmak tagjai számára egyre fontosabbakká válnak a meglévő mesterséges közösségek (munkahely, iskola, különféle hivatalos intézmények, pl. kórház) mellett az olyan „természetesebb közösségek”, melyben a tagokat nem a szerződéses kapcsolatok, hanem a hasonló érdeklődés és ideológia kapcsol össze. Ezek a szabadidő szervezettebb eltöltésére szakosodó „modern törzsek” kiemelkedő szerepet játszanak a fiatalok szocializációjában, az identitás kialakításában.

A kiragadott példák megmagyarázzák, hogy miért is fakad egy tőről a foci és a néptáncos kultúra és identitás. A meglévő különbségek ellenére tehát nem lepődhetünk meg azon, hogy miért természetes az, ha néptáncosok focitornát szerveznek. (Azt viszont nem tudjuk megmagyarázni, hogy focisták miért nem szerveznek néptáncos programokat.)

Dr. Bali János
Korzenszky Tamás
ELTE Online